

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ НОВИХ КОНВЕРГЕНТНИХ МЕДІА

Постановка проблеми. Аналіз законотворчого процесу щодо медійного середовища в Україні є нагальною потребою з огляду на процеси формування демократичних стандартів в медіасередовищі та технологічні можливості розвитку медіапростору. Для європейських країн існують загальні рекомендації ЄС щодо нормативно-правових актів, в межах яких слід розглядати національне законодавство щодо мовлення та загальні цінності та принципи, які має враховувати це законодавство. Наш аналіз буде базуватися на європейських інструментах, якими забезпечується нормативно-правова база обов'язкової юридичної сили в Європі. Важливо по-перше, проаналізувати законотворчий процес в європейських країнах та в Україні. По-друге, необхідно розглянути процес формування правових дефініцій нових конвергентних медіа, адаптованих до національного медіа простору. Це дасть можливість визначити нормативно-правові механізми регулювання нових конвергентних медіа.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналізом європейських практик щодо законодавчих процесів займаються аналітики, державні практики та медіаменеджери. Найкращі практики формується та аналізуються в профільних комітетах Ради Європи, зокрема в Європейській платформі регуляторних органів та Керівному Комітеті Ради Європи з питань медіа та інформаційного суспільства.

Серед європейських практиків та дослідників конвергентних медіа слід відзначити таких як В. Віке-Фрейберг, Х. Даублер-Гмелін, У. Карлссон, І. Саломон, О. О-Каллаган, К. Мьоллер, А. Шреєр, С. Лівінгстон, В. Шульц, І. Нікольчев, С. Нікольчев, Дж. Гармені, П. Мачцеллер, Д. Варм.

В українському науковому просторі тему регуляції нових медіа досліджують А. Аліферов, О. Бухтатий, О. Гофайзен, Д. Котляр, О. Ляхов, Г. Почепцов, Д. Проценко, О. Радченко, В. Різун, Д. Тупчієнко, Т. Шевченко. В напрацюванні законодавчих підходів в Україні відзначилися практики-менеджери, зокрема: В. Бойко, А. Колодюк, В. Боровик, С. Данченко, О. Ферчук, П. Моїсєєв.

Формулювання мети дослідження. Аналіз існуючих нормативно-правових актів та механізмів регулювання ЗМІ та їх удосконалення щодо включення статей про нові конвергентні медіа є метою даної статті.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Для європейських країн існують загальні рекомендації щодо нормативно-правових актів, в межах яких слід адаптувати національне законодавство. Рада Європи, Європейський Союз, Організація Північноатлантичного договору, ООН здійснюють міжнародну політику в галузі інформації, у відповідності з програмою "Розширене сусідство" (ЄС), міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями та неурядовими інституціями. Пріоритетними сферами інформаційного співробітництва є формування інтелектуального потенціалу Європи та створення правової і регулятивної бази для функціонування регіонального інформаційного ринку [10, с. 153].

Нормативно-правову базу обов'язкової юридичної сили з питань

МУДРАК

Лариса

Олександрівна,

медіа-експерт від України в Центральній Європейській Ініціативі, Заслужений журналіст України, аспірант кафедри інформаційної політики та технологій Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ.

Анотація: у статті проаналізовано нормативно-правові механізми регулювання нових конвергентних медіа для внесення змін в законодавство України. Зазначено, що в Європі існують загальні рекомендації щодо нормативно-правових актів та загальні цінності та принципи, в межах яких слід адаптувати національне законодавство. Обґрунтовано, що розвиток нових конвергентних медіа та розвиток інформаційного поля України потребує змін у відповідності до цих стандартів.

Ключові слова:

нові конвергентні медіа, інформаційний простір, медіа-законодавство, державне регулювання, нормативно-правові механізми регулювання.

УДК 351.751

преси, телебачення, радіомовлення та нових конвергентних медіа в Європі складають: Європейська Конвенція з прав людини, зокрема – стаття 10, та відповідні рішення Європейського Суду з прав людини; Хартія основоположних прав Європейського Союзу, зокрема – стаття 11, Європейська Конвенція про транскордонне телебачення; Директива про послуги аудіовізуальних медіа та відповідні рішення. Впродовж багатьох років Комітет Міністрів та Парламентська Асамблея Ради Європи працюють над чисельними рекомендаціями та деклараціями, які забезпечили її практичну реалізацію, формування стандартів для Європейських медіа. Цей комплекс рекомендацій та декларацій, зокрема, містить такі: Рекомендація № R (91) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо права на короткі репортажі про головні події, якщо ексклюзивні права на телевізійне мовлення вони отримали у транскордонному контексті; Рекомендація № R (96) 10 Комітету міністрів щодо гарантії незалежності суспільного мовлення; Рекомендація Rec (2000) 23 Комітету міністрів щодо незалежності та функцій регуляторних органів у секторі мовлення; Рекомендація № R (2000) 7 Комітету міністрів Ради Європи щодо права журналістів не розкривати свої джерела інформації; Рекомендація Rec (2003) 9 Комітету міністрів державам-членам щодо заходів сприяння демократичного та соціального внеску цифрового мовлення; Рекомендація Rec (2004) 16 Комітету міністрів щодо права на відповідь у новому медійному середовищі; Декларація Decl-27.09.2006 Комітету міністрів щодо гарантії незалежності суспільного мовлення у державах-членах; Рекомендація CM/Rec (2007)2 Комітету міністрів державам-членам щодо плюралізму та різноманітність медіа контенту; Рекомендація CM/Rec (2007)3 Комітету міністрів державам-членам щодо кола обов'язків суспільного мовлення в інформаційному суспільстві; Декларація Decl-31.01.2007 Комітету міністрів про захист ролі ЗМІ в демократії у контексті медіа концентрації; Рекомендація CM/Rec (2007)15 Комітету міністрів державам-членам щодо заходів стосовно висвітлення виборчих кампаній у ЗМІ; Рекомендація CM/Rec (2007)16 Комітету міністрів державам-членам стосовно заходів забезпечення розвитку Інтернету в інтересах суспільства; Декларація Decl-26.03.2008 Комітету міністрів про незалежність та функції регуляторних органів у секторі мовлення; Декларація Decl-11.02.2009 Комітету міністрів щодо ролі суспільних медіа усприянні соціального єднання та міжкультурного діалогу; Рекомендація CM/Rec (2009)5 Комітету міністрів державам-членам стосовно захисту дітей від згубного контенту та сприяння їх активній участі в інформаційно-комунікаційному просторі.

Зміст вище перелічених резолюцій стосується наступних аспектів:

- 1) свобода вираження й інформації;
- 2) різноманітність і плюралізм медіа;
- 3) права людини та регулювання медіа і нових комунікаційних послуг в інформаційному суспільстві;
- 4) захист дітей від згубного контенту.

Конвенції є обов'язковими для країн, які їх ратифікували, а рекомендації мають факультативний характер та виражають формальні наміри, вони не є обов'язковими для країн-членів, за винятком вказівки на їх обов'язок. Резолюції та декларації мають характер морального впливу через сформульовані в них принципи міжнародних інформаційних відносин [9, с.353-354].

В своїх документах ОБСЄ пропагують наступні принципи, які стосуються свободи вираження, свободи ЗМІ та вільного обігу інформації:

- більш вільне та ширше розповсюдження інформації будь-якого формату;
- для ширшого та вільнішого розповсюдження інформації використовувати по максимуму можливості, що надають нам сучасні засоби комунікації, включно із кабельним та супутниковим мовленням;
- регулювання не означає обмеження;
- забезпечення свободи ЗМІ та плюралізму;

– єдиного глобального підходу до регулювання не існує: “для кожної країни та культури своє [13,с.17]”.

У зв'язку з європейським вибором України розвиток інформаційного поля України та розвиток нових конвергентних медіа потребують відповідності європейським законодавчим підходам. Першочерговими завданнями є:

- 1) роздержавлення ЗМІ;
- 2) законодавче обґрунтування регуляторних механізмів функціонування нових конвергентних медіа.

Перший напрямок пов'язаний з виконанням вимог пункту 12 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи “Про виконання обов'язків та зобов'язань України” від 05.10.2005 №1466 [14] щодо обмеження впливу органів державної влади та органів місцевого самоврядування. В усіх європейських країнах приватні бізнес-моделі в медіа становлять до 90% ринку, інші 10% належать суспільним громадським мовникам.

У зв'язку з цим у другому читанні прийнятий законопроект “Про ре-формування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації” (реєстр. №1123 від 01.12.2014) [11]. Законопроектом передбачається реформувати державні і комунальні друковані засоби масової інформації шляхом виходу органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування зі складу їх засновників (співзасновників) або перетворення друкованих засобів масової інформації, заснованих центральними органами виконавчої влади, в офіційні друковані видання.

На думку суб'єктів права законодавчої ініціативи, прийняття законопроекту забезпечить створення економічно незалежних друкованих засобів масової інформації, належних умов їх діяльності, що сприятиме покращенню інформаційного забезпечення громадян України.

Реалізація проекту Закону України передбачає внесення змін до законів України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”[3], “Про місцеве самоврядування в Україні”[4], “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації”[5], “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”[6], “Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення”[7] та “Про посилення захисту майна редакцій засобів масової інформації, видавництва, книгарень, підприємств книгорозповсюдження, творчих спілок”[8].

Економічно саме ситуація роздержавлення ЗМІ й дає всі підстави для розвитку нових технологій та нових бізнес-моделей, зокрема нових конвергентних медіа.

Нові конвергентні медіа подарували демократичному світу нові можливості та позитивно вплинули на глобальну медійну систему, як справедливо зазначається у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо нового поняття медіа. Проте нові медіа так само спровокували появу нових викликів, пов'язаних з недосконалістю законодавчої бази. Реакція на нові медіа знайшла своє втілення у Спільній Декларації Спеціального щодо свободи вираження та Інтернет Доповідача ООН з питань свободи переконань та вираження поглядів, Представника ОБСЕ з питань свободи ЗМІ, Спеціального Доповідача Організації американських держав та Спеціальний доповідач з питань свободи вираження поглядів та вільного доступу до інформації Аф-риканської комісії з прав людини і народів (АКПЛН) щодо свободи вираження та Інтернет (підписана 01 червня 2011 р.). У Спільній декларації наголошується на таких засадничих положеннях:

– Інтернет надав голос мільярдам людей, тому свобода вираження стосується Інтернет так само, як і будь-яких інших засобів комунікації, а обмеження допустимі лише при проходженні трискладового тесту і лише за умови встановлення балансу між захистом інших інтересів на протиположному забезпеченню позитивної свободи вираження в Інтернет;

- регуляторні механізми, напрацьовані для традиційних ЗМІ, не можуть бути застосовані до Інтернет, натомість мають бути сконструйовані спеціальні норми;
- не повинні встановлювати обмеження щодо контенту в Інтернет, натомість мають бути напрацьовані спеціальні альтернативи для врегулювання питання нелегального контенту;
- потрібно заохочувати та пропагувати саморегулювання в частині поведінки із дифамаційними матеріалами;
- не повинно бути відповідальності технічних посередників за контент, згенерований іншими, крім випадків, якщо вони його змінили або відмовились виконати відповідне рішення суду. Не повинно бути обов'язку посередників моніторити контент, згенерований користувачем, в т.ч. з метою подальшого його зняття;
- блокування сайтів допустиме лише в екстраординарних випадках (захист дітей від шкідливого контенту);
- засоби змістовного фільтрування є проявом цензури і тому неприпустимі;
- держави мають позитивне зобов'язання щодо забезпечення доступу до Інтернет (пропагувати доступ до Інтернет, навчати використання);
- інші заходи, що можуть обмежити доступ до Інтернет, як-от впровадження реєстрації ІСП абощо, є нелегітимними за винятком, якщо такі обмеження можуть бути застосовані з огляду на трискладовий тест та визнання міжнародним правом.

Другий напрямок – законодавче обґрунтування регуляторних механізмів функціонування нових конвергентних медіа, поява яких є основною тенденцією розвитку медіапростору в умовах глобалізації. Відбувається конвергенція традиційних медіа з Інтернетом, медіаконцентрація, медіаплюралізм, принцип технологічної рівності.

Зміни медійного ландшафту є головним викликом для ЄС та загалом світу, так як разом з демократизацією, наближенням до споживача, оперативністю подання інформації, вони потенційно несуть в собі й виклики для традицій журналістської свободи та медіа плюралізму, особливо зважаючи на інформаційну агресію, інформаційні війни та заклики ненависті, які за останні роки поширюються в медіапросторі всіх європейських країн.

Для національної безпеки згідно із рекомендаціями Групи Найвищого Рівня Ради Європи, необхідно створити законодавство про нові конвергентні медіа. Керівний комітет Ради Європи з питань розвитку медіа та інформаційного суспільства в своїх рекомендаціях для країн-членів наголошує на важливості виокремлення критеріїв технологій та інформаційних механізмів та структур, які підлягають чи можуть підлягати регулюванню.

В звіті Групи Найвищого рівня Ради Європи вміщено рекомендації щодо регулювання нових медіа. Так, Рекомендація 13 зазначає, що “канали чи механізми через які нові медіа будуть потрапляти до кінцевого споживача мають регулюватися підходом технологічної рівності та нейтральності. На час повної цифрової епохи Інтернет-нейтральність та рівність вибудовуватиметься з врахуванням законодавства Європейського Союзу [16]”.

Для аналізу законотворчих підходів необхідно враховувати ще одну складову сучасного європейського медійного ландшафту – стан надзвичайно високої концентрації. За даними Європейської телерадіомовної спілки (це найбільше світове об'єднання представників організацій ЗМІ, до якого входять члени з 56 країн Європи та інших регіонів, у тому числі – Україна), медіа ринок Європейського Союзу складає 20 % світового ринку аудіовізуальних послуг і у 2013 році, наприклад, становив 131 мільярд євро, що було озвучено на Європейській конференції міністрів, відповідальних за питання ЗМІ та інформаційного суспільства (7-8 листопада 2013 року, м. Белград, Сербія). (автор статті представляла там Україну).

На території ЄС транслюється 275 національних та міжнародних суспільних телеканали, більше 180 національних і міжнародних радіостанцій, надаються сотні

регіональних та місцевих медіапослуг. У 2013 р. надано більше 400 послуг відео на вимогу; за чітку трансляцію програм та дотримання суспільних цінностей вони були якісно визнаними. Отже, концентрація традиційних медіа надзвичайно висока, а концентрація нових конвергентних буде ще вищою.

Висока концентрація, водночас, породжує й нові ризики. Всі експерти відзначають зростаючий феномен закликів ненависті та нетолерантного поведіння споживачів в он-лайн. Всі мітинги та заклики до спротиву починаються в соціальних мережах. Упродовж 2010 – 2015 рр. сплеск он-лайн-закликів до терористичних атак, ксенофобії, расизму, нацизму та ненависті щодо людства збільшилася в десятки разів за минулі декілька років. Тепер маємо додати ще до цього переліку й безпрецедентну інформаційну війну Росії проти України періоду 2013 – 2015 рр.

Країни Ради Європи хвилює як зберегти важливу роль медіа в цифрову епоху, як вибудувати ефективну безпеку журналістів, забезпечити свободу в Інтернеті та водночас забезпечити право приватності людини, пережити велику світову кризу (оскільки вже багато істориків та аналітиків називають період 2012-2014 рр. саме так).

Сучасне медіасередовище перетворюється в нову медіасистему. На це вплинула поява нових конвергентних медіа, висока концентрація, насиченість різноманітним медіаконтентом, розвитком Інтернету та новітніми технологіями.

Нині назріло питання медіарегулювання, зокрема нових конвергентних медіа. Найперше – дотримання п'яти головних принципів регулювання в нових медіасистемах, які враховують вплив Інтернету та конвергенцію з ним аудіо та відео. “Принципи регулювання:

- будь-яке обмеження діяльності телерадіоорганізацій (у тому числі пов'язані з ліцензуванням, перевітками, санкціями) є втручанням у свободу вираження поглядів, яке повинно ґрунтуватися на чітких положеннях закону та бути пропорційним до правомірної мети, що переслідується;

- держава має позитивний обов'язок забезпечити плюралізм джерел інформації, контенту та точок зору аудіовізуальних ЗМІ (через забезпечення наявності різних програм та обмеження монополізму), а також запобігти шкоді, що може бути завдана поширенням певної інформації;

- “технологічна нейтральність” – регулювання незалежно від технічної платформи поширення аудіовізуальної інформації, але з урахуванням природи аудіовізуальних послуг, що надаються;

- законність, прозорість та справедливість процедур діяльності національного незалежного регулятора у сфері телерадіомовлення;

- прозорість інформації про засновників та власників телерадіоорганізацій[12].”

Великим кроком для розвитку українського недійного законодавства стане визначення предмету регулювання новітнього законодавства, а саме “надання аудіовізуальних медіапослуг (лінійних – мовлення, нелінійних – “на замовлення”) засобами масової інформації та провайдером програмної послуги, що належать до юрисдикції України”.

Важливо врахувати певну особливість нинішнього правового процесу медіаполя держави. В Україні існує практика дроблення законодавства про мовлення на чималу кількість законів. В результаті створюється непослідовна та неповна законодавча база, що складається з багатьох частин, які не стикаються між собою. Наприклад, статті про суспільне мовлення, про національне телебачення та радіомовлення, про інформаційну війну та інформаційну безпеку можуть існувати у вигляді окремих статей єдиного закону, а не окремими написаними документами, як то доктрини чи стратегії. В цьому єдиному Законі мають бути статті про санкції до порушників та про тимчасові заборони мовників-порушників національної безпеки, зважаючи на новітній досвід України. Якщо це так і залишити, то – як це вже траплялося – у різні

закони в різний час вноситимуться зміни, що переслідують різну мету, і цей стан відсутності послідовної бази й надалі створюватиме труднощі для органів державної влади, та мовників, що є небезпекою для державної інформаційної політики.

Проблемою існуючого Закону “Про телебачення і радіомовлення” є обмеженість традиційними формами електронних засобів комунікації. Він не відображає змін у відповідності з сучасними технологіями, і, відповідно, зростання конвергенції засобів масової інформації. Згідно з передмовою, закон “регулює відносини, що виникають у сфері телевізійного та радіомовлення на території України [2]”. Далі у статті 2 це твердження простягається до поширення дії закону “на відносини між суб’єктами діяльності в галузі телебачення і радіомовлення незалежно від... [2, ст.2]”. А от термін “суб’єкти діяльності в галузі телебачення і радіомовлення” не має визначення в законі. Утім, за аналогією з визначенням “суб’єктів інформаційної діяльності” у статті 1 можемо і його значення тлумачити як таке, дія якого також поширюється на програмне виробництво. Таке тлумачення було б не виправданим, оскільки закон лише певною мірою може регулювати зміст програмних послуг, які фактично транслюються на широкий загал, а сфера виробництва програм має залишатися поза межами сфери застосування закону.

Також, згідно зі статтею 2, дія цього закону поширюється на “організації, які знаходяться за межами країни і діють відповідно до законодавства інших держав, цей Закон застосовується виключно в частині регулювання порядку розповсюдження їх програм і передач на території України [2, ст.2]”. Це положення в законі може використовуватися з метою втручання у свободу приймання – основоположного принципу Європейських відносин у сфері транскордонного телебачення. У такому ракурсі це суперечить п. 1 статті 42, якою передбачається, що ретрансляція телерадіопрограм та передач, зміст яких відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення, на території України не обмежується. Таку очевидну суперечність слід прояснити. Дія закону поширюється на традиційне аналогове мовлення лише з деякими елементами цифрового мовлення. Ці елементи створюють суттєву, але далеко від достатньої базу для переходу на цифрове мовлення, який Україна разом з іншими Європейськими країнами має завершити до 2015 року, бо саме відтоді частоти аналогової трансляції більше не перебуватимуть під захистом Міжнародного Телекомунікаційного Союзу. Зважаючи на агресію нас Україну з боку Росії цей термін для нашої держави необхідно відтермінувати. Це завдання-виклик для регуляторного органу незалежної держави та її дипломатичних установ.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Конвергенція урізноманітнює механізм доступу. В умовах конвергентних медіа існують додаткові можливості для додержання фундаментальних прав та демократичних цінностей. Однак, процес конвергенції створює виклики для існуючих популярних режимів, що може завадити досягненню цілей державної політики.

Зважаючи на вищевикладене важливо рухатися в розробці національних підходів регулювання нових конвергентних медіа:

- створити належні умови для громадян для використання усіх переваг конвергенції;
- переконатися в тому, що поточні цілі та цінності дійсно лежать в основі політики регулювання засобів масової інформації та підтримуються і захищаються на відповідному рівні, а саме: свобода ЗМІ, плюралізму, культурного розмаїття, доступності, захисту персональних даних;
- берігати та підтримувати високий рівень інвестування усталеного контенту;
- надання сприяння та підтримки розвитку і зміцненню платформ для розподілу засобів масової інформації на національному та європейському рівнях;
- підтримувати питання авторського права при наданні послуг на європейському рівні, що сприяє спрощенню мультиплатформного доступу до програм та інших онлайн послуг;

- забезпечувати ефективне використання технологій мовлення;
- зміцнення принципів дотримання нейтралітету у відкритій мережі Інтернет за допомогою регулятивних гарантій, як на європейському рівні так і на національному, а також забезпечити їх ефективне виконання;
- надання гарантій для доступу до контент-платформ та порталів в інтересах медіа свободи та плюралізму за винятком норм, що регулюють доступ до технічних засобів;
- збереження достатнього рівня прозорості для споживачів щодо діяльності мовників та моніторингу регулюючих органів, коли діяльність платформи набуває ознак загрози плюралізму.

Література:

1. Директива Європейського Парламенту та Ради Європи 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року про узгодження певних положень, визначених законами, підзаконними актами та адміністративними положеннями у державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа послуги). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/157/
2. Закон України “Про телебачення і радіомовлення” № 3759-ХІІ від 21 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України – 1993. – № 10. – Ст. 43. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
3. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” № 2782-ХІІ від 16 листопада 1992 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>
4. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” № 280/97-ВР від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
5. Закон України “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації” № 539/97-ВР від 23 вересня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 49. – Ст. 299 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>
6. Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” № 540/97-ВР від 23 вересня 1997 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 50. – Ст. 302. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80>
7. Закон України “Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення” № 538/97-ВР від 23 вересня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 48. – Ст. 296. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80>
8. Закон України “Про посилення захисту майна редакцій засобів масової інформації, видавництв, книгарень, підприємств книгорозповсюдження, творчих спілок” № 2274-VI від 20 травня 2010 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 30. – Ст. 1047 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2274-17>
9. Капінус Оксана. Міжнародні організації у системі сучасних інформаційних відносин / Оксана Капінус // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 25. – С. 351-358. – (Серія : “Міжнародні відносин”)
10. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика в добу інформаційного суспільства: перспективи для України / Є. А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2006. – Вип. 59. – Частина I. – С. 153-160.
11. Проект Закону про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52548

12. Проект Концепції нової редакції Закону України “Про телебачення та радіомовлення”. Стр 3. Документ був підготовлений експертом Дмитром Котляром для Робочої групи Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації за підтримки Проекту Ради Європи/Європейського Союзу “Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі”. Доопрацьована версія враховує зауваження членів Робочої групи, зокрема висловлені на засіданні 24.05.2012, та громадські обговорення 24.04.2012 і 23.05.2012. Цей документ не відображає офіційну позицію Ради Європи та Європейського Союзу, а також не був остаточно схвалений Робочою групою Комітету Верховної Ради. [робоча версія не для друку, надається за запитом]

13. Проценко Д. Огляд підходів до регулювання нових конвергент-их аудіовізуальних засобів масової інформації: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / Д. Проценко, Д. Тупчієнко // Сайт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. – Режим доступу : <http://nrada.gov.ua/ua/mizhnarodnadiyalnist/22119/17532.html>

14. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною» №1466 від 5 жовтня 2005 року [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_611

15. Report of the High Level group, “A free and pluralistic media to sustain European democracy”, 3.1. The impact of new technologies. Prof. Vaira Vike-Freiberg, Prof. Herta Daubler-Gmelin, Prof. Luis Mignel Poiarés Pessoa Maduro, Ben Hammersley 2013, p.27. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/standartsetting/media/CDMSIBU/High%20Level%20group%20report_eng.pdf – Назва екрану

16. 35th EPRA meeting: New Media & Regulation: Towards a Paradigm Shift? New Services and Scope: “What’s in, what’s out Revisited”. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epra.org/eng/event/archive/2012/2012-130.html><http://www.epra.org/meetings/portoroz-35th-epra-meeting>